

**MTA Law Working Papers
2022/12**

**Az orosz-ukrán konfliktus nemzetközi jogi dimenziói I. – Az
államközi erőszak alkalmazásának nemzetközi jogi kérdései**

Hoffmann Tamás

ISSN 2064-4515

http://jog.tk.mta.hu/mta_lwp

Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence

Eötvös Loránd Research Network

Hoffmann Tamás¹: Az orosz-ukrán konfliktus nemzetközi jogi dimenziói I. - Az államközi erőszak alkalmazásának nemzetközi jogi kérdései

Bevezetés

Ukrajna és az Orosz Föderáció között már 2014. óta nemzetközi fegyveres konfliktus áll fenn. 2014. február 22-én Viktor Janukovics ukrán miniszterelnök elhagyta az országot, miután az orosz párti politikája ellen hónapok óta tartó tüntetések aláásták hatalmát. Ugyanazon a napon orosz katonai erők megkezdték a Krím-félsziget megszállását, majd 2014. március 16-án a terület lakossága egy vitatott népszavazáson kinyilvánította elszakadását Ukrajnától és az Autonóm Krím Köztársaság megalakulását, amelyet Oroszország azonnal önálló államként ismert el. Március 18-án az állítólagos köztársaság csatlakozási kérelmet nyújtott be az Orosz Föderációhoz, amelyet Oroszország március 21-én ratifikált. Ezzel egyidőben a döntően orosz etnikumú lakosság által benépesített kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk megyékben orosz katonai támogatással fegyveres felkelés tört ki az ukrán fennhatóság ellen és 2014. május 11-én, egy népszavazást követően kikiáltották a Donyeck-i és a Luhanszki Népköztársaságot. A kelet-ukrajnai területek és Ukrajna között ettől az időszaktól kezdve folyamatos fegyveres konfliktus állt fenn, amelyben orosz katonai erők aktívan részt vettek, bár hivatalosan az orosz politikai vezetés folyamatosan cáfolta, hogy csapatai jelen lennének Ukrajna területén.²

2022. február 21-én az Ukrajna és Oroszország közötti feszültség elérte csúcspontját. Jóllehet addig az orosz fél következetesen tagadta, hogy az ukrán határ közelében 2021. márciusa óta tartó csapatösszevonások célja egy Ukrajna elleni fegyveres támadás előkészítése lenne, aznap Vlagyimir Putyin elnök bejelentette, hogy az Orosz Föderáció elismeri a kelet-ukrajnai szeparatista entitások, az ún. Donyeck-i és Luganszki Népköztársaságok függetlenségét, és orosz békefenntartó csapatokat küld területükre, ami egyértelművé tette a két állam közötti fegyveres konfliktus elkerülhetetlenségét. Február 24-én hajnalban az orosz hadsereg inváziót indított Ukrajna ellen és ezt a „különleges katonai műveletet” Putyin az orosz néphez intézett televíziós beszédében számos indokkal kísérelte meg alátámasztani.³

A tanulmány célja az orosz-ukrán konfliktus 2022. február 24-én kezdődő újabb szakaszában felmerülő államközi erőszakkal kapcsolatos nemzetközi jogi kérdéseinek elemzése. Első felében azt vizsgálja, hogy a 2022. február 24-én megindított orosz fegyveres támadás összeegyeztethető-e a nemzetközi jog szabályaival, az orosz hivatalos nyilatkozatok fényében, a második fele pedig azt a kérdést elemzi, hogy valamelyik fél támogatása közvetlen fegyveres beavatkozás nélkül minősülhet-e az orosz-ukrán konfliktusban való részvételnek.

¹ Tudományos főmunkatárs, TK Jogtudományi Intézet; Egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem.

² Bővebben lásd Władysław Czaplinski - Sławomir Dębski - Rafał Tarnogórski - Karolina Wierczyńska (szerk.): *The Case Of Crimea's Annexation Under International Law*. Wydawnictwo Naukowe Scholar Sp., Varsó 2018.

³ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843> (2022.03.22.)

1. Az orosz-ukrán konfliktus és államközi erőszakra vonatkozó nemzetközi jogi szabályozás

1945 után az államközi erőszak nemzetközi jogi szabályozása alapjaiban megváltozott. Míg a klasszikus nemzetközi jog a háborúindítást az államok szuverén jogának tekintette, addig az Egyesült Nemzetek Szervezetének – ahogy azt az ENSZ Alapokmány preambuluma is tükrözi – elsődleges célkitűzése volt a jövő nemzedékeinek megvédése a „háború borzalmaival”, ennek megfelelően az államok közötti erőszakot szigorú korlátok közé kívánta szorítani.⁴ Ezt a törekvést tükrözi az Alapokmány 2. cikk 4. bekezdése is, amely szerint:

„A szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az ENSZ céljaival össze nem férő bármely más módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”⁵

Az ENSZ ezzel a rendelkezéssel egy általános államközi erőszaktilalmat vezetett be, amely a nemzetközi jogrend új alapszabályává vált. Bár az erőszak pontos fogalmát az Alapokmány nem definiálja,⁶ egyértelműen annak minősül a fegyveres erő alkalmazásának minden formája egy másik állam ellen és ezt a nemzetközi jogirodalom meghatározó része *ius cogens* normának tekinti.⁷ Ez alól az Alapokmány szövege mindössze két esetben biztosít kivételt: az önvédelem jogának gyakorlásakor, és a Biztonsági Tanács az Alapokmány VII. fejezete alapján meghozott előzetes felhatalmazásával indított katonai akció esetén.⁸ Emellett az állami gyakorlatban és a nemzetközi jogtudományi diskurzusban egyéb, vitatott kivételek is felmerültek, mint például a humanitárius intervenció.⁹

Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy az Orosz Föderáció katonai beavatkozása egyértelműen az erőszak alkalmazásának minősül, attól függetlenül, hogy hivatalosan ezt az orosz állam „különleges katonai műveletnek” nevezi.¹⁰ Ennek a terminológiai választásnak azonban nincs

⁴ Részletesen lásd pl. Olivier Corten: *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*. Hart Publishing, London 2021.; Christine Gray: *International Law and the Use of Force*. Oxford University Press, Oxford 2018.

⁵ 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról

⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1970. évi 2625. sz. határozata és 1974. évi 3314. sz. határozata példálózó felsorolását adják az erőszak legtipikusabb formáinak. Ld. UN Doc. GA/RES/2625 (1970) és UN Doc. GA/RES/3314 (1974).

⁷ Lásd például Alexander Orakelashvili: *Peremptory Norms in International Law*. Oxford University Press., Oxford 2006. 51. o.; Jochen A. Frowein: *Ius Cogens*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (szerk. Anne Peters) Oxford University Press, Oxford 2013, online. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályairól szóló jelentéstervezeték végkövetkeztéseiben első helyen említi az agresszió tilalmát. *International Law Commission: Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens) – Texts of the Draft Conclusions and Annex Adopted by the Drafting Committee on Second Reading (2022)*. UN Doc. A/CN.4/L.967.

⁸ Az ENSZ Alapokmány látszólag megenged egy harmadik kivételt is. Az Alapokmány 107. cikke szerint „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti vagy tiltja azokat a műveleteket, amelyeket az ilyen műveletekért felelős Kormányok a második világháborúban a jelen Alapokmány bármely aláírójával hadban álló valamely Állam ellen a háború folyamánaképpen foganatosítottak vagy engedélyeztek.” Az ilyen ún. „ellenséges államok” elleni intézkedéseket azonban soha nem alkalmazták, mára pedig már ez a rendelkezés végképp elavulttá váltak. Michael Wood: *United Nations Charter, Enemy States Clauses*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (szerk. Anne Peters) Oxford University Press, Oxford 2008, online.

⁹ Részletesen lásd *Sulyok Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat Kiadó, Budapest 2004.

¹⁰ Oroszországban a katonai beavatkozás kezdetétől több médiummellen közigazgatási eljárás indult azért, mert a katonai műveletet „támadásnak”, „invázióknak”, vagy „háborúnak” hívták. Ld. Human Rights Watch: *Russia: With War, Censorship Reaches New Heights*. (2022.02.28.) <https://www.hrw.org/news/2022/02/28/russia-war>

nemzetközi jogi relevanciája, hanem a célja annak deklarációja, hogy a katonai beavatkozás az orosz alkotmányjogi kategóriák alapján nem minősül háborúnak, azaz kizárólag szerződéses katonák vethetők be a harcokban és Oroszország nem rendel el általános mozgósítást a lakosság körében.¹¹ Ennek megfelelően a következőkben az Orosz Föderáció által közvetlenül vagy közvetve felhívott nemzetközi jogi normák elemzésével kísérlem meg megállapítani, hogy megalapozottnak tekinthető-e az az orosz álláspont, hogy az Ukrajna elleni támadás nem sérti az államközi erőszakra vonatkozó normákat.

1.1. Az önvédelem joga

Államközi erőszak esetén az önvédelem joga az 1945 utáni nemzetközi jogrend leggyakrabban felhívott normája. Mivel a Biztonsági Tanács felhatalmazásának meglétét viszonylag nagy magabiztossággal meg lehet állapítani,¹² az államok jellemzően önvédelemre hivatkozva kísérik meg legitimálni fegyveres akcióikat.¹³ Az ENSZ Alapokmány 51. cikke a következőképpen szabályozza az önvédelem jogát:

„A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek bármely tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetén az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság fenntartására szükséges intézkedéseket meg nem tette. Az önvédelem jogának eme gyakorlásában a tagok által foganatosított intézkedéseket azonnal jelenteni kell a Biztonsági Tanácsnak, és semmilyen módon nem befolyásolhatják a Biztonsági Tanács tekintélyét és felelősségét a jelen okmány alapján, hogy bármikor megtegye az általa szükségesnek tartott intézkedéseket, hogy megőrizze vagy helyreállítsa a nemzetközi békét és biztonságot.”

Ez a szabályozás tehát egy fegyveres támadás bekövetkezésétől teszi függővé az önvédelmi cselekmény gyakorlását, a nemzetközi szokásjog által kialakított keretek között és előírja, hogy az önvédelmi intézkedéseket azonnal jelenteni kell a Biztonsági Tanácsnak.

Putyin elnök az Ukrajna elleni támadást bejelentő beszédében kifejezetten felhívta az önvédelem nemzetközi jogát¹⁴ és ezt a beszédet csatolta az Orosz Föderáció a Biztonsági Tanácsnak küldött értesítésében, amellyel az Alapokmány 51. cikkének megfelelően jelentette

[censorship-reaches-new-heights](#) (2022.04.11.) 2022. március 4-én emellett az orosz parlament mindkét háza elfogadott egy új bűncselekménykategóriát az orosz büntető törvénykönyv 207.§ (3.) bekezdésében, amely kriminalizálja „a tudatosan hamis hírek terjesztését az orosz fegyveres erők akcióiról”. Amnesty International Russian Federation: End Censorship on Voices Against the War. (2022.03.14.) <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2022/03/EUR4653452022ENGLISH.pdf> (2022.04.11.)

¹¹ How 'Mobilization' Works in Russia. *Meduza*. (2022.05.06.) <https://meduza.io/en/feature/2022/05/06/how-mobilization-works-in-russia> (2022.05.15.) Gorobets ugyanakkor azt állítja, hogy a kifejezés célja annak nyomatékosítása, hogy Oroszország nem tekinti magát egyenlő státuszú állammal Ukrajnát, hanem pusztán egy tőle függő területnek, amellyel szemben nem is képes államközi fegyveres erőszakot alkalmazni. Ld. Kostia Gorobets: Russian „Special Military Operation” and the Language of Empire. *Opinio Juris* (2022.05.24.) <http://opiniojuris.org/2022/05/24/russian-special-military-operation-and-the-language-of-empire/> (2022.05.29.)

¹² Lásd ugyanakkor a 2003. évi Irak elleni fegyveres beavatkozás nemzetközi jogi indokolását, amelynél az amerikai és a brit fél a 678. sz. (1990) BT-határozat „feléledésére” hivatkoztak. Részletes elemzést lásd Marc Weller: *The Iraq War – 2003*. In: *The Use of Force in International Law – A Case-based Approach* (szerk. Tom Ruys – Olivier Corten). Oxford University Press, Oxford 2018. 639-661. o.

¹³ *Kajtár Gábor: A nem állami szereplők elleni önvédelem nemzetközi jogban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2015. 56. o.

¹⁴ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843> (2022.03.22.)

az önvédelmi intézkedések megtételét.¹⁵ Hasonlóképpen, az Orosz Föderáció a hágai Nemzetközi Bíróság előtti eljárásban is önvédelmi cselekménynek minősítette a fegyveres beavatkozást és írásbeli beadványához szintén csatolta Putyin elnök beszédét.¹⁶

1.1.1. Megelőző önvédelem ukrán támadás ellen?

Jóllehet az Alapokmány 51. cikkének szövegéből úgy tűnik, hogy az önvédelem gyakorlása kizárólag egy korábban már bekövetkezett fegyveres támadás esetén jogszerű, az államok¹⁷ és nemzetközi jogtudósok¹⁸ egy része támogatja azt az értelmezést, hogy küszöbön álló külső fegyveres támadás elhárítása érdekében is lehet önvédelmi intézkedéseket foganatosítani.

Ennek az értelmezésnek azonban a nemzetközi jogi elfogadottsága vitatott, amit jól mutat az, hogy a nemzetközi közösség az ENSZ reform folyamat során nem tudott konszenzust kialakítani ebben a kérdésben. A Kofi Annan Főtitkár által felkért munkacsoport jelentése leszögezte, hogy: „A fenyegetett állam a nemzetközi jog régóta elfogadott álláspontja szerint katonai akcióba foghat, amennyiben küszöbönálló támadás fenyeget.”¹⁹ Kofi Annan jelentése pedig ehhez hasonlóan megállapította, hogy: „A küszöbönálló támadás koncepciója benne rejlik az 51. cikkben.”²⁰ Ez a megfogalmazás azonban nem került be az ENSZ tagállamok által elfogadott zárónyilatkozatba, többek között azért sem, mert az államok jelentős része – elsősorban a fejlődő országok – következetesen visszautasítják az erőszak tilalmát kibővítő megközelítéseket²¹ és a kontinentális jogtudósok jelentős része is ezzel szemben foglal állást.²²

Míg a megelőző önvédelem szűk koncepciójának van valamelyes támogatottsága a nemzetközi közösségben, addig a kiterjesztő értelmezést, amely távoli veszélyekkel szemben is felhatalmazást adna önvédelem gyakorlására, teljeskörű elutasítottság övezi. A 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően az Amerikai Egyesült Államok rendkívül széles jogkört vindikált magának a külső fenyegetések elhárítására. A 2002-es Amerikai Nemzetbiztonsági Stratégia kijelentette, hogy „a nemzetközi jog évszázadok óta elismeri, hogy nemzeteknek nem szükséges elszünetelniük egy támadást mielőtt jogszerűen cselekedhetnének olyan erők ellen, amelyek részéről küszöbön álló támadás veszélye fenyeget...” Ebből a következtetést vonta le, hogy „Adaptálnunk kell a közvetlen veszély koncepcióját a jelenkori

¹⁵ Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN Doc S/2022/154 (5 March 2022). A Biztonsági Tanács 11-1 arányban jogszerűtlen cselekménynek minősítette az orosz katonai beavatkozást, mivel azonban az Orosz Föderáció a határozat tervezet ellen szavazott, ezért az nem léphetett hatályba. Kína, India és az Egyesült Arab Emírátsok tartózkodtak a szavazás során. Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto. <https://www.un.org/press/en/2022/sc14808.doc.htm> (2022.04.12.)

¹⁶ Nemzetközi Bíróság: Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v Russian Federation), ‘Document (with annexes) from the Russian Federation setting out its position regarding the alleged “lack of jurisdiction” of the Court in the case’, ICJ Rep (7 March 2022) www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf (2022.04.24.)

¹⁷ Tom Ruys: ‘Armed Attack’ and Article 51 of the UN Charter. Cambridge University Press, Cambridge 2010. 330–4. o.

¹⁸ Christian Henderson: The Use of Force and International Law. Cambridge University Press, Cambridge 2018. 277–81. o.

¹⁹ A More Secure World: Our Shared Responsibility. Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change. UN Doc. A/59/565. (2004.12.8.) 188. bek

²⁰ Kofi Annan: In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All. Report of the Secretary-General. UN Doc. A/59/2005. (2005.03.21.)

²¹ Ld. Ruys, 336-338. o.

²² Ld. Corten, 407-443. o. és az ott idézett szerzők.

ellenfelek képességeihez és céljaihoz... Minél nagyobb a veszély, annál nagyobb a tétlenség kockázata, és annál sürgetőbb az, hogy megelőző intézkedést tegyünk önmagunk megvédése érdekében, még ha bizonytalan is az ellenség támadásának ideje és helye.”²³ Ezt a megközelítést azonban egyáltalán nem támogatja az állami gyakorlat és a nemzetközi jogászok döntő többsége is elutasítja.²⁴

Az orosz hivatalos nyilatkozatokból úgy tűnik, hogy az Orosz Föderáció egy Ukrajna részéről fenyegető távoli veszély megelőzése érdekében indította a fegyveres intervenciót. Putyin elnök február 24-i beszéde többször hivatkozott az Ukrajna területe felől Oroszország ellen irányuló fenyegetésekre, ugyanakkor egyetlen példát sem említett küszöbön álló fegyvere támadás fennállására. A beszéd az Ukrajnával kapcsolatos veszélyek kapcsán inkább a NATO bővítési terveire fókuszált. Putyin úgy nyilatkozott, hogy Oroszország számára „ez élet vagy halál kérdése... nem pusztán egy nagyon valódi veszély az érdekeinkre nézve, hanem az államunk léte és szuverenitása kapcsán is.”²⁵ Május 9-i beszédében az orosz elnök újra visszatért erre a kérdésre és egyértelműen leszögezte, hogy „Oroszország megelőző csapást mért az agresszióra.”²⁶ Ezt a megközelítést támasztja alá az is, hogy az Orosz Föderáció egyik deklarált stratégiai célja Ukrajna megtámadásával az ország demilitarizálása volt. Oroszország ugyanakkor semmivel nem támasztotta alá azt az állítást, hogy a NATO keleti bővülése valóban fenyegetné biztonságát.²⁷

A katonai beavatkozást követően Oroszország egy újabb, biztonságát potenciálisan veszélyeztető tényezőt is azonosított. A Biztonsági Tanács 2022. március 11-i ülésén Oroszország bejelentette, hogy Ukrajna területén körülbelül 30 darab amerikai, illetve NATO támogatással működő biológiai fegyver fejlesztésével foglalkozó létesítmény üzemelt, amelyek az Orosz Föderációt veszélyeztető kutatási programot folytattak.²⁸ Nakamicu Izumi, az ENSZ Leszerelési főképviseleje ugyanakkor az ülésen jelezte, hogy az ENSZ-nek nincs tudomása arról, hogy Ukrajna biológiai fegyverek kifejlesztésén dolgozna,²⁹ az Egyesült Államok pedig cáfolta az orosz állítást.³⁰ Érdeemes megemlíteni, hogy az Egyesült Államok által támogatott kutatóprogram leírása már korábban is nyilvánosan elérhető volt az ukrajnai amerikai nagykövetség honlapján,³¹ és a program egy már évtizedek óta nyilvános kutatás, amelynek

²³ The National Security Strategy of the United States of America (2002.) <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf> (2022. április 2.)

²⁴ Ld. Gray, 248-256. o. 2003-ban még Lord Goldsmith, az Egyesült Királyság igazságügyminisztere is leszögezte az Irak megtámadásával kapcsolatos jogi szakvéleményében, hogy „valamilyen szintű” küszöbön álló támadás bizonyítéka szükséges a megelőző önvédelem gyakorlásához. Peter Henry *Goldsmith: Iraq Legal Advice*. The Guardian. (2003.03.07.) <https://www.theguardian.com/politics/2005/apr/28/election2005.uk> (2022.04.14.)

²⁵ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843> (2022.03.22.)

²⁶ <http://en.kremlin.ru/events/president/news/68366> (2022.05.12.)

²⁷ Az 1997. évi NATO és Orosz Föderáció közötti kölcsönös kapcsolat, együttműködés és biztonság alapokmánya (1997. május 27.) még leszögezi, hogy „A NATO és Oroszország nem tekinti egymást ellenségnek.” Ugyanitt Oroszország arra is garanciát adott, hogy nem veszélyezteti majd más államok szuverenitását, területi épségét, vagy politikai függetlenségét, és tartózkodik az erő alkalmazásától https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_25468.htm

²⁸ A Biztonsági Tanács 8991. ülése (2022. március 11.) UN Doc. S/PV.8991.

²⁹ A BT 9033. ülésén (2022. május 13.) Thomas Markram, a Leszerelési főképviselelő-helyettes megerősítette, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének továbbra sincs tudomása biológiai fegyverkísérletekről, míg az Orosz Föderáció képviselője megismételte ezt az állítást. UN Doc. S/PV.9033.

³⁰ <https://www.state.gov/the-kremlins-allegations-of-chemical-and-biological-weapons-laboratories-in-ukraine/> (2022.03.18.)

³¹ <https://ua.usembassy.gov/embassy/kyiv/sections-offices/defense-threat-reduction-office/biological-threat-reduction-program/> (2022.04.23.)

célja nem fegyverfejlesztés, hanem potenciális biológiai veszélyforrások elhárítása.³² Emellett úgy tűnik, hogy Oroszország visszatérően vádol bizonyítékok nélkül biológiai fegyverek kifejlesztésével más államokat: így 2011-ben³³, majd 2018-ban Grúziával szemben is hasonló állításokat fogalmazott meg.³⁴

A fentiek alapján tehát úgy tűnik, hogy Oroszország egyik fő indoka az Ukrajna elleni beavatkozás megindítására az országot veszélyeztető távoli veszély elhárítása volt. Az Orosz Föderáció azonban nem tudta alátámasztani azt az állítást, hogy akár Ukrajna esetleg csatlakozása a NATO-hoz, akár az Ukrajna területén folyó biológiai kutatóprogramok bármilyen veszélyt is jelentenének rá. Ha azonban még bizonyítható is lett volna bármilyen potenciális távoli veszély, az önvédelemre vonatkozó nemzetközi szabályozás alapján ez nem adott volna lehetőséget a katonai beavatkozásra.

1.1.2. Kollektív önvédelem gyakorlása a Luhanszki és Donyecki Népköztársaságok megsegítésére?

Az Alapokmány 51. cikke explicit módon elismeri a kollektív önvédelem gyakorlását, amennyiben egy jogtalan fegyveres támadás áldozata kifejezetten kéri azt, így tehát egy másik állam védelme érdekében alkalmazott fegyveres beavatkozás jogszerű.³⁵ Ez természetesen feltételezi azt, hogy egy ténylegesen létező állam javára történik az önvédelmi cselekmény.³⁶

Putyin elnök 2022. február 21-én aláírta a 71. sz. elnöki rendeletet „A Donyecki Népköztársaság elismeréséről” és a 72. sz. elnöki rendeletet „A Luhanszki Népköztársaság elismeréséről”. Mindkét rendelet a helyi „nép” akarataira hivatkozva ismerte el az állítólagos államalakulatok létét és garantálta, hogy az Orosz Föderáció „békesegítő funkciókat” lát majd el területükön.³⁷ Ez potenciálisan jogalapot teremtett arra, hogy orosz „békefenntartók” a két népköztársaság területén tartózkodjanak Ukrajna beelegyezése nélkül, illetve inentől kezdve a Kelet-Ukrajnában folytatott ukrán katonai akciókat Oroszország a népköztársaságok elleni fegyveres támadásnak tekinthette, amellyel szemben a kollektív önvédelem gyakorlása megengedett.³⁸ A

³² National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine: A Strategic Vision for Biological Threat Reduction: The U.S. Department of Defense and Beyond. The National Academies Press, Washington, D.C. 2020.

³³ John R. Walker: Russia has a Long History of Lying about Biological Weapons. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/03/21/bioweapons-ukraine-russia-propaganda-war-history/> (2022.03.18)

³⁴ Russia Claims US Tested Biological Weapons in Georgia, Killing 73. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/en/russia-claims-us-tested-biological-weapons-in-georgia-killing-73/a-45752240> (2022.03.18.)

³⁵ Yoram Dinstein: War, Aggression and Self-Defence. Cambridge University Press, Cambridge 2011. 5. kiad. 278-282. o.

³⁶ A hágai Nemzetközi Bíróság leszögezte, hogy „A be nem avatkozás tilalma a nemzetközi szokásjogból ered. Biztosan elvesztené jogelvi hatékonyságát, ha a beavatkozást már egy másik állam ellenzéki csoportjának pusztá kérése is indokolhatná.” Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. USA), Merits, ICJ Reports (1986), 246. bek.

³⁷ Julia Miklasová: Russia's Recognition of the DPR and LPR as Illegal Acts under International Law. Völkerrechtsblog (2022.02.24.) <https://voelkerrechtsblog.org/russias-recognition-of-the-dpr-and-lpr-as-illegal-acts-under-international-law/> (2022.03.22.)

³⁸ Az Orosz Védelmi Minisztérium 2022. március 9-én bejelentette, hogy a támadás során talált ukrán katonai dokumentumok azt bizonyítják, hogy Ukrajna jelentős katonai beavatkozásra készült a Donbász régióban, így az orosz katonai beavatkozás megelőző kollektív önvédelem is volt. https://twitter.com/mfa_russia/status/1501461950735257602 (2022.04.14.) Azonban ez az érvelés aligha állja meg a helyét, hiszen ez az információ nem állt az Orosz Föderáció rendelkezésére a támadás megindítása előtt, így ez mindössze utólagos igazolási kísérletnek tekinthető. Green et al, 20. o.

nemzetközi közösség túlnyomó többsége élesen elutasította ezt a lépést. António Guterres ENSZ Főtitkár hangsúlyozta, hogy „Donyeck és Luhanszk egyes területeinek függetlenségének elismerése Ukrajna területi épségének és szuverenitásának megsértése... ez a békefenntartás koncepciójának megcsúfolása.”³⁹ Az ENSZ Közgyűlés hasonlóképpen kijelentette, hogy a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok államiságának elismerése „Ukrajna területi integritásának és szuverenitásának megsértése és összeegyeztethetetlen az Alapokmány elveivel.”⁴⁰

8 évvel korábban, a Krím-félsziget elcsatolása idején ugyanakkor az Orosz Föderáció már ugyanezt a forgatókönyvet követte: 2014. március 17-én Putyin aláírta „A Krími Köztársaság elismeréséről” szóló 147. sz. elnöki rendeletet, majd 2014. március 18-án a Krími Köztársaság aláírta az Oroszországhoz való csatlakozásról szóló megállapodást, amelyet a Duma március 21-én ratifikált.⁴¹ Az ENSZ Közgyűlés ugyanakkor megerősítette elkötelezettségét „Ukrajna szuverenitása, politikai függetlensége, egysége és területi integritása mellett, annak nemzetközileg elismert határain belül” és felszólította a nemzetközi közösség tagjait, hogy tagadják meg az annexió elismerését.⁴²

Az Orosz Föderáció hivatalos álláspontja szerint azonban a krími lakosság a nemzetközi jog által elismert önrendelkezési jog gyakorlásával szabadon határozhatta meg politikai rendszerét és biztosíthatta gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését.⁴³ Így tehát a Krími Köztársaság csatlakozása Oroszországhoz egy független állam szuverén döntése volt, ami nem tekinthető Ukrajna területi integritásának erőszakos megsértésének. Jóllehet a népek önrendelkezési jogának kiterjesztő értelmezése, amely lehetővé teszi az elszakadáshoz való jogot, erősen vitatott a nemzetközi jogi diskurzusban,⁴⁴ az ENSZ Közgyűlés 2625. számú határozata (Nyilatkozat az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban levő baráti kapcsolatait és együttműködését szabályozó nemzetközi jogi elvekről) nem zárja ki egyértelműen ezt a lehetőséget. A határozat megtiltja az önrendelkezési jog felhívását szuverén államok teljes vagy részleges felosztására, vagy területi épségük, illetve politikai egységük megsértésére, azonban ez csak olyan államokra vonatkozik, amelyek „tevékenységük során tiszteletben tartják a népek egyenjogúságának és önrendelkezésének elvét (...), és amelyek ennek következtében az adott területen élő egész népet – fajra, hitre és bőrszínének különbségére tekintet nélkül – képviselő kormánnyal rendelkeznek.”⁴⁵ Ez a kitétel értelmezhető úgy, hogy a diszkriminációval és más súlyos emberi jogsértésekkel sújtott csoportok elszakadhatnak az őket elnyomó államtól, ha minden más békés vitarendezési kísérlet kudarcot vall.⁴⁶ A Koszovói függetlenségi nyilatkozatról szóló tanácsadó vélemény eljárása során több

³⁹ Az ENSZ Főtitkár sajtótájékoztatója (2022.02.22.) <https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2022-02-22/secretary-generals-press-encounter-ukraine> (2022.03.27.)

⁴⁰ UNGA Eleventh Emergency Special Session: Aggression against Ukraine. UNGA Res ES-11/1. UN Doc A/RES/ES-11/1. 5.§. (2022.03.18.)

⁴¹ Részletesen lásd Thomas D. *Grant*: Aggression against Ukraine: Territory, Responsibility and International Law. Palgrave MacMillan, New York 2015. 18-21. o.

⁴² Territorial Integrity of Ukraine. UNGA Res 68/262. UN Doc A/RES/68/262 (2014.03.27.).

⁴³ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány, Vol. 999 U.N.T.S. 171. Hivatalos magyar szövege az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁴⁴ Részletesen lásd Milena *Sterio*: Secession in International Law – A New Framework. Edward Elgar, Cheltenham 2018.; Christian *Walter* – Antje von *Ungern-Sternberg* – Kavus *Abushov*: Self-Determination and Secession in International Law. Oxford University Press, Oxford 2014.

⁴⁵ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. UNGA Res 2625. UN Doc A/RES/2625 (1970.10.24.)

⁴⁶ Lásd pl. a Kanadai Legfelsőbb Bíróság döntését Québec elszakadásának kérdése kapcsán, amelyben kijelentette, hogy az elszakadás jogszerű lehet a nemzetközi jog alapján, „ha egy meghatározott csoporttól megtagadják a

állam, köztük Oroszország is írásban jelezte a hágai Nemzetközi Bíróságnak, hogy ezt az értelmezést fogadja el,⁴⁷ számos állam ugyanakkor kijelentette, hogy a népek önrendelkezési joga nem terjed ki az elszakadáshoz való jogra.⁴⁸

A fentiek alapján az elszakadáshoz való jog szokásjogi státusza erősen kétséges. Ha ki is terjed az önrendelkezési jog más országoktól való elszakadásra, az támogatói szerint is csak abban az esetben elfogadható, ha az adott csoport súlyos emberi jogsértéseket szenved el a kormányzat részéről és helyzete kizárólag függetlenedéssel orvosolható. A Krím-félsziget és a Donbász régió lakossága esetében azonban ez a helyzet nem áll fenn. Bár kétségtelen, hogy az ukrán kormányzat orosz nyelvhasználatot korlátozó intézkedései emberi jogsértéseknek minősülhetnek, ez nem éri el azt a szintet, ami legitimálná a területek elszakadását Ukrajnától, ráadásul állítólagos elszakadásuk kizárólag az Orosz Föderáció katonai, gazdasági és politikai támogatása miatt következett be.⁴⁹ A Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok tehát nem valódi szuverén államok, így az Orosz Föderáció nem alkalmazhat jogszerűen erőszakot érdekükben kollektív önvédelmet gyakorolva.

1.1.3. Szükségesek és arányosak-e az orosz katonai cselekmények?

Még ha helytálló lenne is az Orosz Föderáció állítása, hogy az Ukrajna elleni katonai beavatkozás egyéni és/vagy kollektív önvédelem alapján történik, az önvédelmi cselekményeknek akkor is meg kellene felelniük a szükségesség és arányosság feltételeinek. A hágai Nemzetközi Bíróság joggyakorlatában visszatérően utalt arra, hogy ezek a nemzetközi szokásjog alapján nélkülözhetetlen részét képezik az önvédelem gyakorlásának.⁵⁰

kormányzáshoz való érdemi hozzáférést a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésük érdekében”. Reference re Secession of Quebec 2 SCR (1998), 217. o. 138. bek.

⁴⁷ Reply of the Government of the Republic of Albania, 33-34. o., 59. bek.; Written Statement of Estonia, 6. o., 2.1. bek.; Written Statement of Finland, 4. o., 9. bek.; Written Statement of Germany, 33-35. o.; Written Statement of Ireland, 9. o., 30. bek.; Verbatim Record, 10 December 2009, CR 2009/32, 15. o., 27-28. bek. (Netherlands); Written Statement of Poland, 25. o., 6.5. bek.; Written Statement of Switzerland, 16. o., 62-63. bek.; Verbatim Record, 8 December 2009, CR 2009/30, 44. o., 20-22. bek. (Russia). A Biztonsági Tanács ülésén az Orosz Föderáció képviselője megerősítette, hogy a 2625. sz. határozat alapján történt a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok államiségének elismerése. Statement and Reply by Permanent Representative Vassily Nebenzia at UNSC Briefing on Ukraine (2022.02.23.) <https://russiaun.ru/en/news/230222un> (2022.04.24.) Érdekes ugyanakkor, hogy az Orosz Alkotmánybíróság 1995-ben még úgy határozott, hogy a 2625. sz. közgyűlési határozat nem teszi lehetővé az Orosz Föderáció területétől való elszakadást. Judgment of the Constitutional Court of the Russian Federation of 31 July 1995 on the Constitutionality of the Presidential Decrees and the Resolutions of the Federal Government concerning the Situation in Chechnya. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(1996\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(1996)001-e) (2022.05.22.)

⁴⁸ Verbatim Record, 3 December 2009, CR 2009/27, 24. o., 40. bek. (Azerbaijan); Verbatim Record, 7 December 2009, CR 2009/29, 35. o., 23. bek. (China); Verbatim Record, 7 December 2009, CR 2009/29, 47-48. o., 58-61. bek. (The Republic of Cyprus); Written Statement of Iran, 6. o., 4.1. bek.; Written Statement of Romania, 40. o., 138. bek.; Written Comments by the Republic of Serbia, 14 July 2009, 142-145. o.; Written Statement of Slovakia, 28. bek.; Verbatim Record, 8 December 2009, CR 2009/30, 17. o., 37-44. bek. (Spain)

⁴⁹ Tymur Korotky – Nataliia Hendel: The Legal Status of the Donetsk and Luhansk “Peoples’ Republic”. In: The Use of Force against Ukraine and International Law (szerk. Sergey Sayapin - Evhen Tsybulenko). Springer, New York 2018. 145-172. o.

⁵⁰ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. USA), Merits, ICJ Reports (1986), 194. és 237. bek.; Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (Advisory Opinion), ICJ Reports (1996). 41. bek.; Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Merits, ICJ Reports (2003). 43., 73-74. és 76. bek.; Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v. Uganda), Merits, ICJ Reports (2005), 147. bek.

A szükségesség koncepciója alapján még önvédelmi szituációban is csak akkor alkalmazható erőszak, ha békés módon nyilvánvalóan nem lehetséges a konfliktus rendezése.⁵¹ Az arányosság elvének ugyanakkor több lehetséges értelmezése is van. Szűk értelmezésben csak akkor minősül arányosnak az önvédelmi cselekmény, ha az az elszenvedett fegyveres támadást nem haladja meg jelentős mértékben,⁵² míg kiterjesztő értelmezésben a támadást megelőző helyzet visszaállításának szándékával összhangban történő fegyveres erő alkalmazása sem aránytalan.⁵³

Az Oroszországi Föderáció katonai beavatkozása nem tűnik szükségesnek még akkor sem, ha esetleg elfogadjuk azt az érvet, hogy önvédelemből történt, hiszen a békés vitarendezési lehetőség továbbra is fennállt, amit jól mutat, hogy a támadást megelőzően számos állam próbált közvetíteni a vitában álló felek között.⁵⁴ Mivel pedig az orosz fegyveres beavatkozás kezdetben teljes Ukrajna elfoglalására irányult, majd a 2022. április 3-át követő időszakban elsősorban a kelet-ukrajnai Donbász-régió megszállását és feltehető annektálását próbálja megvalósítani, megállapítható, hogy még az arányosság kiterjesztő értelmezésének sem felel meg.

1.2. Fegyveres beavatkozás orosz állampolgárok védelmében?

A második világháború előtt az államok szuverén joguknak tekintették a fegyveres beavatkozást külföldön élő állampolgáraik védelme érdekében, amennyiben diplomáciai eszközökkel nem tudták megvédeni alapvető jogaikat.⁵⁵ Az ENSZ Alapokmány ugyanakkor nem tartalmaz erre vonatkozó explicit utalást. A nemzetközi szakirodalom kisebbik része az állampolgárok védelmében történő beavatkozást az önvédelem koncepciójának szerves részének tartja,⁵⁶ vagy a legalitását egyéb okokra hivatkozva ismeri el,⁵⁷ de a nemzetközi jogászok többsége jellemzően elutasította ezt az igényt, elsősorban azért, mert elfogadása az államok közötti erőszak további eskalációjához vezethetne.⁵⁸ A fegyveres beavatkozás jogszerűségének elismerése mellett érvelő szerzők ugyanakkor egyöntetűen hangsúlyozzák,

⁵¹ Oscar *Schachter*: The Right of States to Use Armed Force. *Michigan Law Review* 1984. 5. sz. 1635. o.

⁵² Theodora *Christodoulidou* – Kalliopi *Chainoglou*: The Principle of Proportionality from a Jus Ad Bellum Perspective. In: *The Oxford Handbook of the Use of Force* (szerk. Marc Weller) Oxford University Press, Oxford 2015. 1191-1192. o.

⁵³ Judith *Gardam*: Proportionality and Force in International Law. *American Journal of International Law* 1993. 3. sz. 403. o.

⁵⁴ Scott *Neuman*: In Ukraine, the Road to War was Paved By the Failure of Diplomacy. NPR (2022.02.24.) <https://www.npr.org/2022/02/24/1073015013/ukraine-russia-invasion-war-diplomacy> (2022.05.24.)

⁵⁵ Ian *Brownlie*: *International Law and the Use of Force by States*. Oxford University Press, Oxford 1963. 289-291. o.

⁵⁶ Lásd például Oscar *Schachter*: The Right of States to Use Armed Force *Michigan Law Review* 1983-84. 5. sz. 1632. o.; Thomas C. *Wingfield*: Forcible Protection of Nationals Abroad. *Dickinson Law Review* 1999-2000. 3. sz. 439-469. o.

⁵⁷ A nemzetközi jogászok egy része nem az önvédelem egyik esetének tekinti az állampolgárok védelmére végrehajtott katonai akciót, hanem azt állítja, hogy az ilyen cselekmény nem sérti az érintett állam területi integritását és politikai függetlenségét, vagyis nem esik az Alapokmány 2. cikk 4. bekezdése alá. Lásd Louis *Henkin*: *How Nations Behave. Law and Foreign Policy*. Columbia University Press, New York 1979. 145. o. Végül pedig egyes szerzők szerint az állampolgárok védelme az emberi jogok érvényesítésének tekinthető, tehát a humanitárius intervenció egy formája. Natalino *Ronzitti*: *Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity*. Martinus Nijhoff, Dordrecht 1985.

⁵⁸ Tom *Ruys*: The 'Protection of Nationals' Doctrine Revisited. *Journal of Conflict & Security Law* 2008. 2. sz. 234-236. o.

hogy az kizárólag az állampolgárok védelme érdekében feltétlenül szükséges mértékű erőszak alkalmazása lehet.⁵⁹

Az orosz alkotmány 61.§ (2) bek. kinyilvánítja, hogy „Az Orosz Föderáció garantálja az állampolgárai védelmét és pártfogását külföldön”, amelyet Oroszország úgy értelmez, hogy az orosz állampolgárok védelme érdekében fegyveres beavatkozás is elfogadható. Így például Andrej Kozirev orosz külügyminiszter már 1995-ben úgy nyilatkozott, hogy az állampolgárai védelmében Oroszország kész akár fegyveres erőt is alkalmazni és ez összhangban van az ENSZ Alapokmányával.⁶⁰

A 2000-es évektől az Orosz Föderáció egyre több intézkedéssel könnyítette meg a poszt-szovjet térség országaiban élő orosz etnikumú lakosok számára az orosz állampolgárság megszerzését, majd az érdekeikre hivatkozva akár fegyveres beavatkozást is kilátásba helyezett.⁶¹ Ez megfigyelhető volt például a 2008. évi grúz konfliktus esetében is, amikor Oroszország többek között a Dél-Osszétiában és Abháziában élő orosz állampolgárok védelmére is hivatkozott,⁶² de a Krím-félsziget elcsatolását is az orosz állampolgárság széleskörű kiterjesztése előzte meg.⁶³ Hasonlóképpen, a 2022. február 24-i invázió előtt, 2019 áprilisa és 2022 februárja között mintegy 720.000 útlevelet adtak kelet-ukrajnai lakosoknak.⁶⁴ Ez sajátos kontextust ad Putyin elnök szavainak, aki az Ukrajna elleni támadás egyik indokaként kiemelte annak szükségességét, hogy „bírótság elé állítsuk azokat, akik számtalan véres bűncselekményt követtek el polgári lakosok, köztük az Orosz Föderáció állampolgárai ellen is.”⁶⁵

A fentiek alapján leszögezhető, hogy Oroszország gyakorlatilag a személyi joghatóságból próbál területi joghatóságot teremteni, amikor először tömegesen kiterjeszti az orosz állampolgárságot, majd az érdekeik állítólagos képviselőjére diplomáciai védelem helyett katonai beavatkozást eszközöl.⁶⁶ Ez a gyakorlat valódi jogvédelem helyett inkább csak ürügynek tűnik egy katonai invázió végrehajtására,⁶⁷ és semmibe veszi az állampolgárok védelme érdekében rendelkezésre álló diplomáciai védelem gyakorlásának lehetőségét.⁶⁸ Amennyiben tehát az állampolgárok védelmében alkalmazott fegyveres beavatkozás jogszerűségét el is ismerné a nemzetközi jog, az orosz gyakorlat akkor is visszaélésszerű joggyakorlásnak minősülne, ráadásul a beavatkozás mértéke aránytalanul nagy az állampolgárok jogainak védelme érdekében szükséges katonai erőhöz képest.

⁵⁹ U.o. 264. o.

⁶⁰ Royal Institute of International Affairs: *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS: The Cases of Moldova, Georgia and Tajikistan*. Palgrave Publishers, New York 2000. 95. o.

⁶¹ James A Green: *Passportisation, Peacekeepers and Proportionality: The Russian Claim of the Protection of Nationals Abroad in Self-Defence*. In *Conflict in the Caucasus: Implications for the International Legal Order* (szerk. James A Green - Christopher P M Waters). Palgrave Macmillan, London 2010. 54. o.

⁶² Hoffmann Tamás: *The International Legal Aspects of the Georgia-Russia Conflict*. *Foreign Policy Review* 2008. 4. sz. 80-85. o.

⁶³ James A. Green: *Editorial Comment – The Annexation of Crimea: Russia, Passportisation and the Protection of Nationals Revisited*. *Journal on the Use of Force and International Law* 2014. 1. sz. 3-10. o.

⁶⁴ James A. Green - Christian Henderson - Tom Ruys: *Russia's Attack on Ukraine and the Jus ad Bellum*. *Journal on the Use of Force and International Law* 2022. 1. sz. 15. o.

⁶⁵ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843> (2022.03.22.)

⁶⁶ Sabine Hassler - Noëlle Quéniwet: *Conferral of Nationality of the Kin State – Mission Creep?*, In (szerk. Sergey Sayapin - Evhen Tsybulenko). Springer, New York 2018. 75. o.

⁶⁷ Tom Ginsburg: *Article 2(4) and Authoritarian International Law*. *AJIL Unbound* 2022. 116. sz. 133. o.

⁶⁸ Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága a kérdés kapcsán már korábban hangsúlyozta, hogy „Az ENSZ Alapokmány 2. cikk 4. bekezdése által tiltott erőszak alkalmazása nem megengedett eszköz a diplomáciai védelem jogának kikényszerítésére.” *International Law Commission: Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries*. Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two, 27-28. o.

1.3. Humanitárius intervenció az ukrajnai lakosság védelmében?

Mind a nemzetközi jogi diskurzusban, mind egyes államok nyilatkozataiban már a 19. század óta felmerült az az álláspont, hogy a polgári lakosság ellen elkövetett tömeges emberjogsértések megakadályozása érdekében a nemzetközi jog lehetővé teszi a katonai beavatkozást.⁶⁹ A humanitárius intervenció mint az erőszak általános tilalma alóli kivétel létezésére azonban rendkívül kevés állami gyakorlat és *opinio juris* található. Képviselői jellemző módon kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a nyugati államok gyakorlatának,⁷⁰ a harmadik világ és az érintett államok hivatalos nyilatkozatait viszont másodlagosnak tekintik,⁷¹ ha egyáltalán figyelembe veszik.⁷²

Ennek ellenére még azok az államok is, amelyek nyilatkozataik szerint a polgári lakosság érdekében hajtanak végre katonai beavatkozást, általában tartózkodnak attól, hogy a humanitárius intervenciót az erőszak tilalma alóli kivételként ismerjék el. Jellemző, hogy bár az 1999-es NATO-beavatkozást a humanitárius intervenció egyik iskolapéldájaként szokás emlegetni, Belgium kivételével⁷³ egyik NATO-tagállam sem állította nyilvánosan, hogy erre a humanitárius intervenció biztosított volna jogalapot.⁷⁴

A nagyhatalmak közül az Egyesült Királyság az egyetlen, amelynek jogi álláspontja szerint a humanitárius célú fegyveres beavatkozás jogszerű BT-felhatalmazás hiányában is.⁷⁵ Ezt az álláspontot azonban Dánián kívül egyetlen állam sem fogadta el hivatalosan,⁷⁶ így a

⁶⁹ Lásd pl. Alexis *Heraclides*: Humanitarian Intervention in International Law 1830-1939. The Debate. *Journal of the History of International Law* 2014. 1. sz. 26-62. o.

⁷⁰ Lásd Simon *Chesterman*: Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law. Cambridge University Press, Cambridge 2003.

⁷¹ A fejlődő országok többször kinyilvánították, hogy a humanitárius intervenciót jogellenesnek tekintik. A koszovói beavatkozást követően a 133 tagállamból álló G-77 1999-ben és 2000-ben is elítélte a humanitárius intervenciót mint a nemzetközi jogba ütköző gyakorlatot. Lásd Ministerial Declaration, 23rd Annual Meeting of the Ministers for Foreign Affairs of the Group of 77, 24 September 1999, 69. bek.; Declaration of the Group of 77 South Summit, Havana, Cuba 10–14 April 2000, 54. bek. Emellett a 120 tagállamból álló el nem kötelezett országok 2005. évi csúcstalálkozóján a szervezet által kibocsátott dohai nyilatkozat leszögezte, hogy „elutasítják a humanitárius intervenció állítólagos jogát”. NAM/2005/SFMM/05, Doha, 13 June 2005.

⁷² Franck pl. azt állítja, hogy „az Alapokmány az, amit a fő szervezetek tesznek”. Thomas M. *Franck*: Interpretation and Change in the Law of Humanitarian Intervention. In *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas* (szerk. Jeff L. Holzgrefe – Robert O. Keohane). Cambridge University Press, Cambridge 2003. 206. o.

⁷³ Belgium a hágai Nemzetközi Bíróság előtt hívta fel a humanitárius intervenciót, mint a katonai beavatkozást legitimáló jogalapot, bár hangsúlyozta, hogy annak jogszerűsége csak az ENSZ BT-határozatokban elismert humanitárius katasztrófák esetén elfogadható. *Legality of Use of Force* (Yugoslavia v. Belgium), Public sitting held on Monday, 10 May 1999 at 3 p.m. at the Peace Palace. CR 99/15.

⁷⁴ Javier Solana NATO Főtitkár is hangsúlyozta, hogy „a NATO-nak morális kötelessége volt” hogy „megakadályozza Koszovó polgári lakosságának további szenvedését és az ellenük elkövetett erőszakot és elnyomást” és a katonai beavatkozás „a nemzetközi közösség politikai céljait igyekszik támogatni”. *Communique PR* (1999) 040. (1999.03.23.) https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/4/145073/PRESS_RELEASE_1999_40_ENG.pdf (2022.05.22.)

⁷⁵ 2013. augusztus 29-én a brit kormány közzétette jogi álláspontját a kérdésben, amely szerint a nemzetközi jog alapján kivételesen, rendkívüli szenvedés csillapítása érdekében jogszerű a humanitárius intervenció, három feltétel teljesülése esetén: 1. meggyőző bizonyíték áll rendelkezésre olyan extrém szintű szenvedés fennállásáról, amely azonnali és sürgős cselekvést igényel; 2. az erőszak alkalmazásának objektíve nincs alternatívája emberi életek megmentése érdekében; 3. az erőszak alkalmazása szükséges és arányos a szenvedéshez viszonyítva, és szigorúan korlátozott mind időben, mind célját tekintve. *Chemical Weapon Use by Syrian Regime: UK Government Legal Position* (29 August 2013) bit.ly/2Ihs9RJ (2022.05.30.); *Syria Action – UK Government Legal Position* (14 April 2018) bit.ly/2X7KX9n (2022.05.30.).

⁷⁶ Dán Külügyminisztérium: Overordnede principielle overvejelser om det folkeretlige grundlag for en evt. militæroperation i Syrien (Egy Szíriában végrehajtott esetleges katonai művelet jogi megalapozottságával kapcsolatos általános megfontolások), (2013.08.30.), bit.ly/2VJICT3 (2022.05.30.).

humanitárius intervenció, mint az erőszak tilalma alóli kivétel szokásjogi elismertsége meglehetősen valószínűtlen.⁷⁷

1.3.1 Humanitárius intervenció az ukrainai orosz etnikumú lakosság védelmében?

Az orosz hivatalos nyilatkozatokból úgy tűnik, mintha a „különleges katonai művelet” egyik fő célja az lenne, mind az ukrainai orosz lakosságot súlyos emberi-jogsértésektől mentse meg. Az Orosz Föderáció már 2014 óta azzal vádolja Ukrajnát, hogy népiirtást követ el az ukrainai orosz lakossággal szemben, mivel a kelet-ukrainai szakadár népköztársaságok elleni fegyveres konfliktus számos polgári áldozattal járt,⁷⁸ ennek kapcsán az orosz ügyészség büntetőeljárást is indított.⁷⁹ Putyin elnök 2021. decemberében is hangsúlyozta, hogy „a donbászi fejlemények népiirtásnak tűnnek”,⁸⁰ az ukrainai katonai beavatkozást bejelentő beszédében pedig kijelentette, hogy „meg kellett állítanunk azt a milliók ellen irányuló atrocitást, népiirtást”.⁸¹ A polgári áldozatok mellett ugyanakkor az ukrán nyelvet kizárólagos államnyelvvé nyilvánító nyelvtörvényt⁸² is az orosz lakosság elleni támadás bizonyítékának tekinti az Orosz Föderáció, az Orosz Külügyminisztérium szóvivője, Mária Zaharova egyenesen „nyelvi népiirtásként” hivatkozott rá.⁸³

A hágai Nemzetközi Bíróság előtti eljárásban, amelyet Ukrajna kezdeményezett az Orosz Föderációval szemben a Népiirtás elleni egyezmény állítólagos megsértése miatt, Oroszország nem nyújtott be bizonyítékot az állítólagos népiirtással kapcsolatban és hangsúlyozta, hogy nem a Népiirtás elleni egyezmény megsértése miatt hajtott végre katonai beavatkozást Ukrajnában, hanem önvédelemből cselekszik.⁸⁴ Ennek ellenére a Bíróság leszögezte, hogy „kétséges, hogy az Egyezmény, tárgyának és céljának fényében, engedélyezné egy Szerződő Fél számára az erőszak egyoldalú alkalmazását egy másik állam területén egy állítólagos népiirtás megelőzése vagy megbüntetése érdekében.”⁸⁵

A rendelkezésre álló adatok alapján semmi nem utal arra, hogy az ukrán állam népiirtást követett volna el. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet monitoring missziója például

⁷⁷ Agata Kleczkowska: The Illegality of Humanitarian Intervention: The Case of the UK’s Legal Position Concerning the 2018 Strikes in Syria. *Utrecht Journal of International and European Law* 2020. 1. sz. 35-49. o.

⁷⁸ Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága szerint a 2014. április 14 és 2021. december 31. közötti időszakban a harcoknak 3404 főnyi halálos áldozata volt, beleértve a maláj légitársaság 2014. július 17-én lelőtt gépén utazó 298 személyt is. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: Conflict-Related Civilian Casualties in Ukraine. (2022.01.27.) <https://tinyurl.com/48mhev3y> (2022.05.22.)

⁷⁹ Sergey Sayapin: An Alleged “Genocide of Russian-Speaking Persons” in Eastern Ukraine: Some Observations on the “Hybrid” Application of International Criminal Law by the Investigative Committee of the Russian Federation. In: *The Use of Force against Ukraine and International Law* (szerk. Sergey Sayapin - Evhen Tsybulenko). Springer, New York 2018. 313-328. o.

⁸⁰ <https://tass.com/world/1373489> (2022.04.03.)

⁸¹ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843> (2022.03.22.)

⁸² Az ukrán nyelv állami nyelvként való működésének biztosításáról (2019.04.25.)

⁸³ Gordon Ramsay – Sam Robertshaw: *Weaponising News – RT, Sputnik and Targeted Disinformation*. King’s College London Centre for the Study of Media, Communication & Power 2019. 82. o. <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/weaponising-news.pdf> (2022.05.24.)

⁸⁴ Document (with Annexes) from the Russian Federation Setting Out its Position regarding the Alleged “Lack of Jurisdiction” of the Court in the Case. 15. bek. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf> (2022.05.30.)

⁸⁵ Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) (2022. március 16). Ideiglenes Intézkedés, 59. bek.

folyamatosan dokumentálta a kelet-ukrajnai harcokat, de nem talált indikációt arra, hogy a donbászi orosz lakosság szisztematikus megsemmisítésére irányuló katonai akció történt volna.⁸⁶ Az ukrán nyelvtörvény pedig, bár kétségtelenül korlátozta a nem ukrán nyelvű lakosság nyelvhasználati jogait,⁸⁷ nem okozhatja az orosz lakosság megsemmisülését.⁸⁸

1.3.2 Humanitárius intervenció a teljes ukrán lakosság védelmében?

Az orosz etnikumú lakosság mellett az orosz hivatalos nyilatkozatok szerint a katonai beavatkozás valamennyi ukrán állampolgár megmentésére is irányul. Putyin elnök az orosz támadást megelőző beszédében leszögezte, hogy Oroszország „demilitarizálására és náciatlanítására” törekszik majd,⁸⁹ arra utalva, hogy véleménye szerint az ukrán politikai vezetés egy náci rezsimet épít ki. Erre ráerősítve 2022. február 25-én már egyenesen „drogfüggők és neonácik csapatának” jellemezte az ukrán kormányt.⁹⁰ Az Orosz Nemzetközi Jogi Társaság, amelynek elnöksége nyilatkozatban kísérelte meg jogilag alátámasztani az orosz katonai beavatkozást, hasonlóképpen azt állította, hogy „az Orosz Föderáció rákényszerült arra, hogy egy különleges műveletet hajtson végre azért, hogy katonailag felszabadítsa az ott élő orosz állampolgárokat, és valamennyi orosz és ukránt az ukrán náciaktól és nacionalistáktól”.⁹¹

Az egyetlen konkrét tényező, amelyet a hivatalos orosz közlemények az állítólagos ukrán neonáci befolyás bizonyítékeként említenek, az ún. Azov zászlóalj létezése.⁹² Kétségtelen, hogy az Azov zászlóalj eredetileg szélsőjobboldali ideológiákat követő paramilitáris alakulatként jött létre, és később az ukrán állami hadsereg részévé vált,⁹³ de semmi nem támasztja alá, hogy az ukrán állami vezetés bármelyik része neonáci eszméket követne. Ez meglehetősen valószínűtlen azért is, mert az ukrán elnök, Volodimir Olekszandrovics Zelenskij zsidó származású, amire nem sok példa van nemzeti szocialista eszméket követő államokban. Ha pusztán az a tény, hogy az ukrán hadseregben vannak szélsőjobboldali eszméket követő katonák igazolná a náciatlanítás szükségességét, akkor valószínűleg erre az Orosz Föderáció is rászorulna, mivel az orosz hadseregben, illetve az azzal együtt harcoló szeparatista erők kötelékeiben is jelentős számú neonáci eszméket valló katona szolgál.⁹⁴

⁸⁶ <https://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine> (2022.06.14.)

⁸⁷ Lásd pl. a Velencei Bizottság vonatkozó jelentését. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): Ukraine – Opinion on the Law Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Opinion No. 960/2019. Strasbourg (2019.12.09.)

⁸⁸ A szakirodalomban ugyanakkor néhány szerző javasolja a népirtás koncepció kiterjesztését a „kulturális népirtásra”. Lásd Elisa Novic: The Concept of Cultural Genocide – An International Law Perspective. Oxford University Press, Oxford 2016.

⁸⁹ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843> (2022.03.22.)

⁹⁰ Jake Epstein – John Haltiwanger: Putin Falsely Describes Ukraine's Government as a 'Band of Drug Addicts and Neo-Nazis' in Latest Propaganda Blitz as Russian Troops Fight to Take Kyiv. *Business Insider* (2022.02.25.) <https://www.businessinsider.com/putin-calls-ukraine-government-drug-addicts-neo-nazi-disinformation-2022-2> (2022.04.24.)

⁹¹ Statement of the Presidium of the Russian Association of International Law (2022.03.07.) <http://www.ilarb.ru/html/news/2022/7032022.pdf> (2022.04.03.)

⁹² Ld. például az ENSZ Főtitkárnak küldött értesítést, amely „náci zászlóaljként” aposztrofálja az Azov zászlóaljat. Vassily Nebenzia: Letter dated 19 March 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations Addressed to the Secretary-General. (2022.03.21.) UN Doc. S/2022/249.

⁹³ Tara John – Tim Lister: A Far-Right Battalion Has a Key Role in Ukraine's Resistance. Its Neo-Nazi History Has Been Exploited by Putin. *CNN* (2022.03.30.) <https://edition.cnn.com/2022/03/29/europe/ukraine-azov-movement-far-right-intl-cmd/index.html> (2022.05.23.)

⁹⁴ Fidelius Schmid: Zahlreiche Neonazis kämpfen in der Ukraine für Russland. *Der Spiegel* (2022.05.22.) <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/ukraine-krieg-organisierte-neonazi-gruppen-kaempfen-fuer-russland-geheimdienstbericht-a-f1632333-6801-47b3-99b9-650d85a51a52> (2022.06.11.)

Így tehát a „náciitlanítás” nem tűnik meggyőző érvnek egy humanitárius intervenció végrehajtására, sokkal valószínűbb, hogy propagandaszlogenként funkcionál, amely – a népiertásra való hivatkozással együtt – alkalmas a Nagy Honvédő Háború emlékének megidézésére, ami segíti legitimálni a katonai beavatkozást az orosz közvélemény számára.⁹⁵

1.3.3 A humanitárius intervenció arányossága

A humanitárius intervenció koncepciójának támogatói között széleskörű egyetértés figyelhető meg abban, hogy a polgári lakosság védelmében végrehajtott beavatkozásnak arányosnak kell lennie, vagyis az alkalmazott fegyveres erő nem okozhat jelentősebb negatív következményeket, mint amit megakadályozni kíván.⁹⁶ Ahogy arra Nigel Rodley találóan rámutatott „a célja a beavatkozási receptnek az, hogy meggyógyítsa a beteget, nem pedig az, hogy rontson az állapotán, vagy akár meg is ölje”.⁹⁷

Az orosz katonai akció arányossága erősen megkérdőjelezhető, hiszen még ha el is fogadnánk, hogy a humanitárius intervenció jogszerű a nemzetközi jogban és az Orosz Föderáció valóban az orosz, illetve a teljes ukrán lakosság védelmében cselekszik, akkor is nehezen megmagyarázható, hogy egy ilyen jelentős pusztítással járó hadművelet mennyiben szolgálja a polgári lakosság emberi jogainak megvédését. Tekintettel arra, hogy a beavatkozás számos város és település teljes vagy részleges elpusztításával járt és több mint 5 millió ukrán állampolgár kényszerült emiatt külföldre távozni,⁹⁸ ez rendkívül valószínűtlennek tűnik.

⁹⁵ Kim Christian Priemel: Why Cry “Genocide”? The Second World War Still Looms Large in Russia’s Collective Memory. (2022.04.05.) <http://opiniojuris.org/2022/04/05/why-cry-genocide-the-second-world-war-still-looms-large-in-russias-collective-memory/> (2022.04.20.)

⁹⁶ Lásd pl. Jeff McMahan: Humanitarian Intervention, Consent, and Proportionality. In: Ethics and Humanity (szerk. N. Ann Davis – Richard Keshen – Jeff McMahan). Oxford University Press, Oxford 2010. 44-74. o.

⁹⁷ Nigel Rodley: ‘Humanitarian Intervention’. In: The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law (szerk. Marc Weller). Oxford University Press, Oxford 2015. 791. o.

⁹⁸ 2022. június 29-ig 5.493.437 fő ukrán menekültet regisztráltak Európában. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (2022.07.01.)

2. Az orosz-ukrán konfliktus és a fegyveres konfliktusban való részvétel kérdése

Az orosz katonai beavatkozást követően jelentős politikai vitát generált az a kérdés, hogy pontosan milyen módon és mértékben lehet Ukrajnának segítséget nyújtani úgy, hogy a támogatást adó államok ne minősüljenek az orosz-ukrán nemzetközi fegyveres konfliktusban részt vevő feleknek. Tekintettel Oroszország nukleáris arzenáljára, potenciálisan akár egy nukleáris holokausztot is előidézhetne az, ha például a NATO államok közvetlenül részt vennének a konfliktusban Ukrajna oldalán. Ennek ellenére, számos állam úgy véli, hogy nem pusztán a humanitárius és gazdasági segítségnyújtás, de akár támadó katonai technológia átadása Ukrajnának sem minősül az orosz-ukrán konfliktusban való részvételnek.⁹⁹

Ezzel szemben a magyar kormány következetesen azt állította, hogy „Magyarországnak ebből a katonai konfliktusból ki kell maradnia,” és azért elutasította az Ukrajnának történő fegyverszállítást,¹⁰⁰ sőt, még a magyar területen keresztül történő fegyverszállítást is.¹⁰¹ Ezt az álláspontot végül annyival módosította, hogy csak a „halálos erő célba juttatására tervezett katonai felszerelések” nem mehetnek közvetlenül Ukrajnába Magyarországon keresztül, de az egyéb típusú fegyverszállítványok igen.¹⁰² Ezzel ellentétben ugyanakkor Magyarország ismételtlen megszavazta azt, hogy az Európai Unió az Európai Béketervezetési Központ (European Peace Facility) keretében 2 milliárd euró támogatást adjon az ukrán fegyveres erőknek arra, hogy megvédjék az ország területi épségét és szuverenitását az orosz agressziótól, annak ellenére, hogy a támogatás jelentős része támadó fegyverek beszerzésére irányul.¹⁰³

A magyar álláspontot látszólag megerősítve az Orosz Föderáció visszatérően figyelmeztetett arra, hogy véleménye szerint az Ukrajnának történő fegyverszállítás, sőt, még az Oroszországgal szemben bevezetett szankciók is a konfliktusban való részvételnek minősülnek és a fegyverszállítványok katonai célpontot jelentenek, amelyeket akár az európai uniós országok területén is támadhat.¹⁰⁴

A következőkben megkísérlem bemutatni, hogy a nemzetközi jogi szabályozás értelmében mi minősül nemzetközi fegyveres konfliktusban való részvételnek és választ adni arra a kérdésre, hogy lehetséges-e az ukrán haderő harcképességét növelő támogatást nyújtani anélkül, hogy az adott ország hadviselő félnek minősüljön.

⁹⁹2022. június 7-ig 31 ország küldött fegyverszállítványt Ukrajna támogatására, humanitárius és pénzügyi segítséget pedig összesen 38 állam nyújtott. <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (2022.06.15.)

¹⁰⁰ <https://kormany.hu/hirek/magyarorszag-nak-ebbol-a-konfliktusbol-ki-kell-maradnia> (2022.04.11.)

¹⁰¹ Szijjártó: Nekünk a magyar emberek biztonsága a legfontosabb. *Magyar Nemzet* (2022.03.25.) <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/03/szijasrt-nekunk-a-magyar-emberek-biztonsaga-a-legfontosabb> (2022.04.22.)

¹⁰² 120/2022. (III. 7.) Korm. határozat. Az ukrán válsággal összefüggő csapatmozgásokról és egyes kapcsolódó feladatokról. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy NATO és ukrán légiszállítók is szállítottak fegyvert Ukrajnába a magyar légtéren keresztül. Zubor Zsolt: A NATO és ukrán légiszállítók is vihettek fegyvert a magyar légtéren keresztül. *Atlátszó* (2022.05.12.) <https://atlatso.hu/kozugy/2022/05/12/a-nato-es-ukran-legiszallitok-is-vihettek-fegyvert-a-magyar-legteren-keresztul/> (2022.05.27.)

¹⁰³ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/24/eu-support-to-ukraine-council-agrees-on-further-increase-of-support-under-the-european-peace-facility/> (2022.05.26.)

¹⁰⁴ Russia Says It Could Target Western Arms Supplies to Ukraine. *Radio Free Europe* (2022.03.12.) <https://www.rferl.org/a/russia-western-military-aid-ukraine-target/31749659.html> (2022.05.04.); Russia Warns NATO: Weapons Carrying in Ukraine is a 'Target'. *Reuters*. (2022.05.04.) <https://www.reuters.com/world/europe/russia-warns-nato-transport-carrying-weapons-ukraine-is-target-2022-05-04/> (2022.05.20.)

2.1 A semlegesség szabályozása a nemzetközi jogban

A XX. századig a háborúindításhoz való jog az államok szuverén előjoga volt. A klasszikus nemzetközi jogi doktrína a nemzetközi jogi szabályozást a háború és a béke jogára osztotta, amelyben az államok bármikor kinyilváníthatták hadviselési szándékukat (*animus belligerendi*) hadüzenet vagy ultimátum formájában, amelyet elsősorban békeszerződés kötésével szünthettek meg. A háború fennállása tehát alapvetően az *animus belligerendi* kinyilvánításától függött, amellyel a hadviselő állam értesítette a többi államot a hadiállapot létrejöttéről.¹⁰⁵ Ennek megfelelően az államok közötti ellenségeskedések tényleges fennállta és a formálisan elismert hadiállapot el is válhatott egymástól, tehát az államok közötti fegyveres összecsapások nem feltétlenül minősültek háborúnak, illetve a hadiállapothoz sem mindig kapcsolódtak harcok.¹⁰⁶ A formális háború koncepció mellett azonban az államok esetenként elismerték, hogy az állami irányítás alatt álló fegyveres erők közötti összecsapások, anélkül is háborúnak minősülnek, hogy azt bármelyik fél is megüzente volna¹⁰⁷ (ún. *de facto* hadiállapot)¹⁰⁸, – hacsak valamennyi hadviselő állam kifejezetten nem tagadta a hadiállapot fennálltát.¹⁰⁹

Egy háború idején a valamelyik hadviselő fél oldalán részt nem vevő államnak ugyanakkor be kellett tartania a semlegesség szabályait, amelyeket az 1907. évi V. és XIII. sz. hágai egyezmények kodifikáltak.¹¹⁰ Ennek célja egyrészt az volt, hogy a semleges államot minél kevésbé sújtsa a háborús erőszak, valamint, hogy a semleges állam ne pusztán névlegesen

¹⁰⁵ Lásd például Arnold D. McNair: *The Legal Meaning of War and the Relation of War to Reprisals. Transactions of the Grotius Society* 1926. 11. sz. 45. o.; Clyde Eagleton: *The Form and Function of the Declaration of War. American Journal of International Law* 1938. 32. sz. 32-34. o. Már Grotius is a szabályszerűen indított háború követelményének tekintette a hadüzenetet, hangsúlyozva, hogy „szükséges...”, hogy a háború közzathatározaton alapuljon úgy, hogy az egyik fél a másik tudomására hozza a határozatot.” Hugo Grotius: *A háború és a béke jogáról*. Kossuth Kiadó, Budapest 1999. II. könyv, 211-212. o. Ez a formális követelmény azonban hivatalosan csak az 1907. évi III. hágai egyezmény „Az ellenségeskedések megkezdéséről” elfogadásával vált általánossá, amely 1. cikkében kimondta, hogy „A szerződő Hatalmak elismerik, hogy közöttük az ellenségeskedéseknek nem szabad megkezdődniök előzetes és minden kétséget kizáró értesítés nélkül, amely akár megokolt hadüzenetnek, akár ultimátumba foglalt feltételes hadüzenetnek alakjába foglalható.” Lásd 1913. évi XLIII. törvénycikk az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában.

¹⁰⁶ Truman elnök például 1946. december 31-én bejelentette, hogy Németországgal és Japánnal „a hadiállapot még fennáll, de az összecsapások megszűntek” Fred K. Green: *The Concept of "War" and the Concept of "Combatant" in Modern Conflicts. Military Law and Law of War Review* 1971. 10. sz. 270. o.

¹⁰⁷ 1900. júniusában például a brit miniszterelnök, Robert Gascoyne-Cecil, megerősítette, hogy a kínai és brit erők közötti összecsapás Takuban hadiállapotot jelent, ha a kínai csapatok állami utasításnak megfelelően jártak el. Fritz Grob: *The Relativity of War and Peace*. Yale University Press, Yale 1949. 202. o. Egy amerikai bírósági döntés pedig ugyancsak a Boxer-lázadás kapcsán kimondta, hogy az nem minősül háborúnak. *Hamilton v. McClaghry*, 136 F. 445, 450 (C.C.D. Kan. 1900.)

¹⁰⁸ A Teutonia-ügyben így a Privy Council hangsúlyozta, hogy „háború *de facto* létezhet hadüzenet nélkül is, de ehhez az összeütközések tényleges fennállása szükséges”. (1872) LR, 4 PC, 179. A valóságban a fegyveres konfliktusok többsége a XX. század előtt is hadüzenet formális kibocsátása nélkül zajlott, Maurice szerint 1700 és 1870 között 117 államok közötti fegyveres összeütközés közül mindössze 10 esetben került rá sor. John Frederick Maurice: *Hostilities Without Declaration of War. An Historical Abstract of the Cases in which Hostilities Have Occurred Between Civilized Powers Prior to Declaration or Warning, from 1700 to 1870*. H.M. Stationary, London 1883.

¹⁰⁹ Ennek kirívó példája az 1827-es navarinói tengeri ütközet Nagy-Britannia és Törökország között, amelyben 60 török hajó süllyedt el és 4000 török katona esett el. Az összecsapást utólag Nagy-Britannia csak „balesetként” aposztrofálta. Gary D. Solis: *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. Cambridge University Press, Cambridge 2010. 151. o.

¹¹⁰ Lásd 1913. évi XLIII. törvénycikk az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában.

legyen semleges, hanem valóban ne támogassa egyik hadviselő felet sem.¹¹¹ Így a semleges állam természetesen nem szállíthatott semmilyen hadianyagot közvetlenül vagy közvetve egyik hadviselő félnek sem,¹¹² és köteles volt megakadályozni, hogy semlegessége sérüljön, például azzal, hogy a területet hadi célokra használják fel, ennek érdekében katonai erőt is alkalmazhatott. A semlegességet a hadviselő felek akár erőszakkal is kikényszeríthették a semleges állammal szemben.¹¹³

A második világháború idejére azonban ez a világos álláspont kezdett komplexebbé válni. Az Egyesült Államok bevezette a „minősített” vagy „jóindulatú” semlegesség kategóriáját, amelynek értelmében álláspontja szerint jogszerű volt eltérni a klasszikus semlegességi szabályok követésétől a fegyveres agresszió áldozatainak megsegítése érdekében. Ez tette lehetővé 1941. március 11-én a Land Lease Act elfogadását, amely jelentős logisztikai támogatást adott a Harmadik Birodalom ellen küzdő államoknak, annak ellenére, hogy az USA továbbra sem lépett be a háborúba.¹¹⁴

Az ENSZ Alapokmány elfogadásával széles körben elfogadottá vált, hogy az államközi erőszak tilalmának megsértése esetén a semlegességről alkotott hagyományos felfogás követése valójában az agresszornak kedvezne, vagyis a tradicionális semlegességi megközelítés nem tartható.¹¹⁵ Ezt az új értelmezést támasztja alá az 1977. évi I. Kiegészítő Jegyzőkönyv terminológiája is, amely különbséget tesz „semleges” és „az összeütközésben részt nem vevő” államok között.¹¹⁶ Fontos hangsúlyozni azonban, hogy nem követ el jogsértést az az állam,

¹¹¹ Yoram Dinstein: *War, Aggression and Self-Defence*. Cambridge University Press, Cambridge 2011. 5. kiad. 25. o.

¹¹² 1907. évi XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban, 6. cikk. „Hadihajónak, lőszernek vagy egyéb hadiszernak közvetlen vagy közvetett átadása semleges Hatalom részéről hadviselő Hatalom részére, bármily okból történjék is, tilos.” Lásd 1913. évi XLIII. törvénycikk az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában. Érdekes módon a szárazföldi háború kapcsán az 1907. évi V. Egyezmény nem mondja ki ugyanezt a kötelezettséget, de a nemzetközi jogtudósok egyetértenek abban, hogy a semlegesség általános koncepciójából ez ugyanúgy levezethető. Lásd például Michael *Bothe*: *The Law of Neutrality*. In: *Handbook of International Humanitarian Law* (szerk. Dieter Fleck) Oxford, Oxford University Press 2013. 561. o.

¹¹³ Peter *Hostettler* – Olivia *Danai*: *Neutrality in Land Warfare*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (szerk. Anne Peters) Oxford University Press, Oxford 2015, online.

¹¹⁴ Address of Robert H. *Jackson*, Attorney General of the United States, Inter-American Bar Association, Havana, Cuba, March 27, 1941. *American Journal of International Law* 1941. 2. sz. 353-354. o. Az Egyesült Államok megközelítéséről részletesebben lásd Department of Defense: *Law of War Manual*. (June 2015). 946-953. o.

¹¹⁵ Lásd pl. Christopher *Greenwood*: *The Relationship between Ius ad Bellum and Ius in Bello*. *Review of International Studies* 1983. 4. sz. 230. o.

¹¹⁶ Lásd például 2. cikk (c) pontot, amely kimondja, hogy „Védőhatalom” alatt olyan semleges, vagy az összeütközésben részt nem vevő más államot kell érteni, amelyet az egyik összeütköző Fél kijelöl, a szembenálló Fél pedig elfogad, és amely vállalja az Egyezmények és a jelen Jegyzőkönyv értelmében a Védőhatalomra háruló feladatok ellátását.” Ugyanígy 9. cikk (2.) bek. (a.) pont; 19. cikk; 22. cikk 2. (bek.) (a.) pont; 39. cikk (1.) bek.; 64. cikk. 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről. Von Heinegg azt állítja, hogy ezt a terminológiai különbséget megmagyarázhatja a tárgyaló delegációk bizonytalansága azzal kapcsolatban, hogy a semlegesség szabályai alkalmazhatóak-e minden nemzetközi fegyveres konfliktus során, vagy kizárólag a klasszikus „háború” idején. Wolff Heintschel von *Heinegg*: “Benevolent” Third States in International Armed Conflicts: The Myth of the Irrelevance of the Law of Neutrality. In: *International Humanitarian Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines* (szerk. Michael N. Schmitt – Jelena Pejic). Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston 2007. 554. o. Ezt az értelmezést azonban nem támasztja alá a Nemzetközi Vöröskereszt hivatalos kommentárja, amely kifejezetten említi, hogy a fegyveres összeütközésben való részt nem vételnak vannak a semlegességen kívül is más formái a nemzetközi szokásjog alapján. Yves *Sandoz* - Christophe *Swinarski* – Bruno *Zimmermann* (szerk.): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Martinus Nijhoff Publishers, Geneva 1987. 61. o.

amely úgy dönt, hogy egy ilyen konfliktusban mégis a hagyományos semlegességi megközelítést alkalmazza.¹¹⁷

Megjelent ugyanakkor az a felfogás is, amely azt vallja, hogy a semlegességi szabályoktól való eltérés csak akkor lehet jogszerű, ha az ENSZ Biztonsági Tanácsa az Alapokmány VII. fejezetének megfelelően kényszerintézkedést hozott, vagy legalább határozatában megállapította az agressziós cselekményt, a béke megszegését vagy megsértését.¹¹⁸ Bár ez a megközelítés látszólag összhangban van az Alapokmány működési logikájával, és az 1945. utáni állami gyakorlattal¹¹⁹, azonban figyelmen kívül hagyja azt – az igen gyakori – szituációt, amikor egy állam nyilvánvalóan jogellenesen alkalmaz erőszakot egy másik állammal szemben, de a Biztonsági Tanács mégsem képes kényszerintézkedést alkalmazni, mivel azt a BT valamelyik állandó tagja vétőjogával élve megakadályozza.¹²⁰

Mivel a nyílt orosz katonai agresszió pontosan ilyen helyzetet eredményezett, nem meglepő, hogy egyes szerzők ennek hatására megváltoztatták korábbi álláspontjukat. Von Heinegg például, aki korábban a Biztonsági Tanács döntésétől tette függővé a semlegesség szabályaitól való eltérést,¹²¹ most már úgy érvel, hogy „a semleges államokat nem kötheti többé a szigorú semlegesség és annak tilalma, hogy olyan eszközöket szállítson egy agresszió áldozatának, amely szükséges számára ahhoz, hogy megvédje magát egy agresszor állammal szemben, amely nyilvánvalóan úgy határozott, hogy figyelmen kívül hagyja a nemzetközi jog alapelveit és szabályait”.¹²²

2.2. A nemzetközi fegyveres konfliktusban való részvétel

A fentiek fényében leszögezhető, hogy Ukrajnának nyújtott nemzetközi támogatás nem sérti a nemzetközi jog szabályait, ahogy az Ukrajnának nyújtott katonai segítségnyújtás is jogszerű lenne a kollektív önvédelem alapján. Nem világos ugyanakkor, hogy hol húzódik az a határ,

¹¹⁷ Michael *Bothe*: *Neutrality, Concept and General Rules*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (szerk. Anne Peters) Oxford University Press, Oxford 2015, online. Így például Svájc megakadályozta azt, hogy Németország Svájcban gyártott lőszerket exportáljon Ukrajnába. *Swiss Veto German Request to Re-export Ammunition to Ukraine*, *SonntagsZeitung Reports*. *Reuters* (2022.04.24.) <https://www.reuters.com/world/europe/swiss-veto-german-request-re-export-ammunition-ukraine-paper-2022-04-24/> (2022.05.11.)

¹¹⁸ Josef.L. *Kunz*: *Bellum Justum and Bellum Legale*. *American Journal of International Law* 1951. 3. sz. 528-534. o.

¹¹⁹ Az Irak-iráni háború idején például az ENSZ Biztonsági Tanács nem tett különbséget a két hadviselő fél között, hanem minden államot felszólított, hogy tartózkodjon a konfliktus eszkalálásától, vagyis semlegességi kötelezettséget írt elő a konfliktusban részt nem vevő országok számára. Lásd például az 1983. évi 540. sz. BT határozatot (1983.10.31.) UN Doc. S/RES/540 (1983). Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az irak-iráni konfliktusnál a nemzetközi közönség a harcok kitörése során még nem tudta egyértelműen megítélni, hogy melyik felet terheli a felelősség az erőszak tilalmának megsértéséért. Lásd például Erik B. *Wang*: *The Iran-Iraq War Revisited: Some Reflections on the Role of International Law*. *Canadian Yearbook of International Law* 1994. 32. sz. 91. o.

¹²⁰ Pedrozo a két szembenálló megközelítést az államfelelősségi szabályok felhívásával kísérli meg összeképezni. Véleménye szerint a BT határozat hiányában történő támogatás megsérti ugyan a semlegesség szabályait, de az agresszió elkövetőjével szembeni jogszerű ellenintézkedésnek tekinthető. Raul *Pedrozo*: *Ukraine Symposium – Is the Law of Neutrality Dead?* (2022.05.31.) <https://lieber.westpoint.edu/is-law-of-neutrality-dead/> (2022.05.31.)

¹²¹ Wolff Heintschel von *Heinegg*: “Benevolent” Third States in International Armed Conflicts: The Myth of the Irrelevance of the Law of Neutrality. In: *International Humanitarian Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines* (szerk. Michael N. Schmitt – Jelena Pejic). Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston 2007. 557. o.

¹²² Wolff Heintschel von *Heinegg*: *Neutrality in the War against Ukraine*. (2022.03.01.) <https://lieber.westpoint.edu/neutrality-in-the-war-against-ukraine/> (2022.05.11.)

ahol már kijelenthető, hogy Ukrajna támogatása már az orosz-ukrán nemzetközi fegyveres konfliktusban való részvételt is jelenti. Ez kulcsfontosságú kérdés, hiszen az Ukrajnát támogató államok megerősítették, hogy nem kívánnak a konfliktusban Ukrajna oldalán hadviselő félként részt venni, mivel a nukleáris fegyverekkel rendelkező országok közötti fegyveres összecsapás a teljes emberi civilizáció pusztulásával fenyegetne.

Ennek megválaszolása azonban sem a vonatkozó állami gyakorlat, sem a nemzetközi jogirodalom alapján nem egyszerűen megoldható. Általánosan elfogadott, hogy a hadviselő féllé egy állam a fegyveres összeütközésben való jelentős mértékű részvétellel válik,¹²³ ez az absztrakt meghatározás azonban nehezen alkalmazható azokban a szituációkban, amikor egy állam katonai erővel nem avatkozik be valamelyik hadviselő fél oldalán, de jelentős támogatást nyújt.

Az Irak-iráni háború során például az iráni kormány nyilvánosan deklarálta, hogy Kuvaitot Irak oldalán hadviselő félnek tekinti, mivel az nem pusztán pénzügyi támogatást nyújt Iraknak, de rendelkezésére bocsátott különböző logisztikai létesítményeket, így kikötőket és a kuvaiti légtér is, amely jelentős katonai előnyhöz juttatta Irakot a katonai konfliktus során.¹²⁴ Ezt az értelmezést azonban más államok, így például az Egyesült Államok, Franciaország, vagy a Szovjetunió is elutasították.¹²⁵ Hasonlóképpen a 2003-as iraki beavatkozás során Olaszország, amely logisztikai támogatást nyújtott a hadművelethez és átengedte a légterét a beavatkozásban részt vevő harci repülőgépeknek, tagadta, hogy hadviselő fél lenne az Egyesült Államok oldalán, mivel az olasz katonaság közvetlenül nem vett részt a harcokban.¹²⁶

Az elmúlt évtizedek állami gyakorlatából tehát leszűrhető az, hogy a fegyveres összeütközésben való részvétel küszöbe kifejezetten magas, pusztán a klasszikus semlegességi szabályok megszegése még nem tesz egy államot sem hadviselő féllé. Úgy tűnik, hogy hiába minősül az állam területének átengedése agresszió elkövetésére szintén agresszióknak,¹²⁷ a társahadviselői státusz eléréséhez közvetlen katonai segítségnyújtás kell, vagy legalábbis valamilyen közvetlen, kauzális kapcsolat az állami magatartás és a hadműveletek között.¹²⁸

Az orosz-ukrán konfliktus kapcsán egyértelműen megállapítható, hogy az Ukrajnát támogató államok nem tekintik az Ukrajna számára biztosított pénzügyi és logisztikai támogatást a fegyveres konfliktusban való részvételnek és bár Oroszország visszatérően tiltakozott ez ellen,

¹²³ Michael Bothe: *The Law of Neutrality*, In: *The Handbook of International Humanitarian Law* (szerk. Dieter Fleck) Oxford, Oxford University Press 2013. 558. o. Az Egyesült Államok a társahadviselőnek (co-belligerent) azt az államot tekinti, amely a fegyveres összeütközés során közvetlen támogatást nyújt a közös ellenséggel szemben. US Military Commissions Act (2006) 948a§.(1)(B).

¹²⁴ UNSC 'Letter Dated 14 August 1987 from the Permanent Representative of the Islamic Republic of Iran to the United Nations Addressed to the Secretary-General' (1987.08.14.) UN Doc S/19041.

¹²⁵ James Upcher: *Neutrality in Contemporary International Law*. Oxford University Press, Oxford 2020. 58-60. o.

¹²⁶ Carlo Giovanardi, Ministro per i rapporti con il Parlamento, Intervention at the Camera dei Deputati (2003.03.26.). *Italian Yearbook of International Law* 2003. 13. sz. 288-9. o. Magyarországon érintőlegesen Nagy Boldizsár vetette fel ezt a kérdést az 1999-es NATO-beavatkozás idején, de végül írásában nem a fegyveres konfliktusban való részvétel kérdését, hanem magának a beavatkozásnak a jogszerűségét vizsgálta. Nagy Boldizsár: *Hadban állunk? Élet és Irodalom* 1999. 15. sz. 3. o.

¹²⁷ Lásd az ENSZ Közgyűlés 3314. sz. határozatának 3. cikk (f) pontját. UN Doc. GA/RES/3314 (1974).

¹²⁸ James Upcher: *Neutrality in Contemporary International Law*. Oxford University Press, Oxford 2020. 58-69. o. Ennek ellenére a szakirodalomban megjelenik az az álláspont, hogy már pusztán az állam területének átengedése hadművelet végrehajtására a fegyveres konfliktusban való részvételnek minősülhet. Lásd például Peter Hostettler – Olivia Danai: *Neutrality in Land Warfare*. In: *The MaxPlanck Encyclopedia of Public International Law* (szerk. Anne Peters) Oxford University Press, Oxford 2015, online.

kijelentette, hogy a „vörös vonal” átlépésnek azt tekintené, ha más országok légibázisukat átengednék az ukrán haderő számára, vagy repüléstilalmi övezetet hoznak létre Ukrajna légterében, amelyet fegyveres erővel próbálnának kikényszeríteni.¹²⁹ Ez összhangban áll a korábbi állami gyakorlattal.

A titkosszolgálati információk megosztása ugyanakkor döntően befolyásolhatja a harcok kimenetelét, különösen a célpontok kiválasztásában való közreműködéssel. Lloyd Austin, az amerikai védelmi miniszter beismerte, hogy az Egyesült Államok jelentős mennyiségű titkosszolgálati információt osztott meg Ukrajnával,¹³⁰ amely a *The New York Times* forrásai szerint elsősorban az orosz hadsereg mobil főhadiszállásaira fókuszált és lehetővé tette az ukrán hadsereg számára orosz katonai vezetők likvidálását.¹³¹ Az Egyesült Államok ugyanakkor hivatalosan tagadta, hogy olyan részletes titkosszolgálati adatokat továbbított volna, amely kifejezetten lehetővé tenné meghatározott orosz katonák támadását. Az amerikai álláspont szerint az átadott hírszerzési információk kizárólag abban segítik az ukrán felet, hogy stratégiai szinten alakítsa ki az orosz invázióval szembeni fellépést,¹³² de nem tartalmaztak adatokat magas beosztású orosz tisztek földrajzi helyzetéről.¹³³ Mindemellett úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok katonai hackerei aktívan segítik az ukrán fegyveres erők kibernetikus műveleteit.¹³⁴

Az információ megosztás és a kibernetikus műveletekben történő támogatás már felveti azt a lehetőséget, hogy az amerikai segítségnyújtás lényeges részét képezheti a katonai műveleteknek, ami az orosz-ukrán nemzetközi fegyveres konfliktusban való részvételt jelentene.¹³⁵ Schmitt álláspontja szerint, ha az információ átadás célja az, hogy az Egyesült Államok taktikai szinten, közvetlenül befolyásolja a harctéri eseményeket azzal, hogy lehetővé tegye azt, hogy az ukrán haderő képes legyen elkerülni meghatározott orosz támadásokat, illetve végre tudjon hajtani csapásokat konkrét célpontok ellen, akkor hadviselő félnek kell tekinteni a konfliktusban.¹³⁶ Az Ukrajna számára támogatást nyújtó többi állam ugyanakkor nem tekinthető a fegyveres konfliktusban részt vevő félnek.

Míg az Egyesült Államok esetében csak feltételezhető a társhadviselői státusz, addig ez Belarusz esetében ez véleményem szerint biztosan kijelenthető. A Fehérorosz Köztársaság nem pusztán átengedte területét az orosz hadsereg számára az Ukrajna elleni katonai agresszió

¹²⁹ Bernardo de Miguel: What is a No-fly Zone? The Option that Russia Would Consider a Declaration of War by the West. *El País* (2022.03.07.) <https://english.elpais.com/international/2022-03-07/what-is-a-no-fly-zone-the-option-that-russia-would-consider-a-declaration-of-war-by-the-west.html> (2022.04.02.)

¹³⁰ <https://www.pbs.org/newshour/politics/watch-live-defense-secretary-austin-general-milley-testify-on-defense-budget-in-senate-hearing> (2022.05.03.)

¹³¹ Julian E. Barnes – Helen Cooper – Eric Schmitt: U.S. Intelligence Is Helping Ukraine Kill Russian Generals, Officials Say. *The New York Times* (2022.05.04.)

<https://www.nytimes.com/2022/05/04/us/politics/russia-generals-killed-ukraine.html>? (2022.05.20.)

¹³² Natasha Bertrand - Katie Bo Lillis: US Officials Say Biden Administration Is Sharing Intelligence with Ukraine at a 'Frenetic' Pace after Republicans Criticize Efforts (2022.03.04.) <https://edition.cnn.com/2022/03/04/politics/us-ukraine-intelligence/index.html> (2022.04.02.)

¹³³ John Kirby: U.S. Denies Helping Ukraine Target Russian Generals. *Newsweek* (2022.05.05.) <https://www.newsweek.com/us-denies-helping-ukraine-target-russian-generals-1703994> (2022.05.14.)

¹³⁴ Alexander Martin: US Military Hackers Conducting Offensive Operations in Support of Ukraine, Says Head of Cyber Command. *Sky News* (2022.06.01.) <https://news.sky.com/story/us-military-hackers-conducting-offensive-operations-in-support-of-ukraine-says-head-of-cyber-command-12625139> (2022. 06. 03.)

¹³⁵ Alexander Wentker: At War: When Do States Supporting Ukraine or Russia become Parties to the Conflict and What Would that Mean? (2022.03.14.) <https://www.ejiltalk.org/at-war-when-do-states-supporting-ukraine-or-russia-become-parties-to-the-conflict-and-what-would-that-mean/> (2022.04.22.)

¹³⁶ Michael N. Schmitt: Ukraine Symposium – Are We at War? (2022.05.09.) <https://lieber.westpoint.edu/are-we-at-war/> (2022.05.14.)

elkövetésére,¹³⁷ és logisztikai támogatást nyújtott a harcok folytatásához, hanem a belarusz-ukrán határ melletti csapatösszevonással és katonai gyakorlatokkal folyamatosan potenciális támadással fenyegeti Ukrajnát, amivel leköti az ukrán haderő egy részét.¹³⁸ Ez a magatartás már túllép a semlegesség szabályainak megsértésén és az orosz-ukrán konfliktusban való tényleges részvételnek minősül.¹³⁹

Konklúzió

Az Orosz Föderáció katonai beavatkozása a II. világháború óta példátlan nemzetközi jogsértés, amely az agresszió definíciójáról szóló ENSZ közgyűlési határozat minden egyes pontját megvalósította.¹⁴⁰ Kivételességét nem önmagában a katonai beavatkozás mértéke, hanem az az alig leplezett szándék jelenti, amely Ukrajna területének jelentős részének annektálására törekszik, annak ellenére, hogy Oroszország korábban több nemzetközi szerződésben is kifejezetten elfogadta Ukrajna szuverén államiségét és területi sérthetlenségét.¹⁴¹

Ez a támadás szakítást jelent azzal az orosz stratégiával is, amely eddig legalább nemzetközi jogilag első látásra valamelyest elfogadható indokokkal igyekezett leplezni expanziós politikáját a poszt-szovjet térségben. Az orosz megközelítést eddig befagyott konfliktusok létrehozása, állampolgárság kiterjesztése és a befagyott konfliktusok fenntartása érdekében fegyveres beavatkozással való fenyegetés, vagy annak megvalósítása jellemezte, de elkerülte más szuverén országok területének tényleges annektálását. Jóllehet a Krim-félsziget elfoglalása már részleges elmozdulást jelentett ettől a stratégiától, de az önrendelkezési jog felhívásával az Orosz Föderáció elkerülte a nemzetközi jogrend nyílt megtagadását.

Az ukrajnai beavatkozás azonban döntő változást jelent. Bár az Orosz Föderáció formálisan az önvédelem jogára alapozza a katonai beavatkozást, annak területszerző célzata, az erőszak tilalmán alapuló nemzetközi konszenzus elsöprésére irányul és végső soron a nemzetközi jogrendet a 19. századba akarja visszatéríteni, amikor a háború a szuverén állam előjoga volt.¹⁴²

¹³⁷ Amanda Coakley: Lukashenko Is Letting Putin Use Belarus to Attack Ukraine. *Foreign Policy* (2022.02.24.) <https://foreignpolicy.com/2022/02/24/russia-ukraine-war-belarus-chernobyl-lukashenko/> (2022.03.02.)

¹³⁸ Analisa Borges: Belarus Holding Military Drills on Border with Traumatized Northern Ukraine. *Euronews* (2022. 06.02.) <https://www.euronews.com/2022/06/02/belarus-holding-military-drills-on-border-with-traumatized-northern-ukraine> (2022.06.12.)

¹³⁹ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet missziója ugyanakkor arra a következtetésre jutott, hogy amíg Belarusz nem követ el erőszakos cselekményt vagy olyan magatartást, amely az összecsapásokban való közvetlen részvételt keletkeztetne Fehéroroszországnak betudhatóan, addig nem tekinthető a konfliktusban résztvevő félnek. Wolfgang Benedek - Veronika Bilková - Marco Sassòli: Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine since 24 February 2022. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights (2022.04.13.) ODIHR.GAL/26/22/Rev.1 5. o. Hasonlóképpen, Schmitt Belarusz területének átengedését az orosz csapatok számára csak a semlegesség jogának megsértéseként értékelte. Michael N. Schmitt: Providing Arms and Materiel to Ukraine: Neutrality, Co-belligerency, and the Use of Force. (2022. március 7.) <https://lieber.westpoint.edu/ukraine-neutrality-co-belligerency-use-of-force/> (2022.04.11.)

¹⁴⁰ James A. Green - Christian Henderson - Tom Ruys: Russia's Attack on Ukraine and the Jus ad Bellum. *Journal on the Use of Force and International Law* 2022. 1. sz. 6. o.

¹⁴¹ 1993. Charter of the Commonwealth of Independent States, 3. cikk. UNTS Vol. 1819, No. 31139, 35.; 1994. Budapest Memorandum, 2. cikk. UNTS Vol. 3007, No. 52241, 167.; 1997. Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation, 2. cikk. UNTS Vol. 3007, No. 52240, 117.; The Treaty Between the Russian Federation and Ukraine on the Russian-Ukrainian State Border, UNTS Vol. 3007 No. 54132, 1.

¹⁴² Az orosz katonai akció folytatása a hágai Nemzetközi Bíróság ideiglenes intézkedésének megszegését is jelenti, mivel a Bíróság előírta az Orosz Föderáció számára a katonai műveletek felfüggesztését a végső ítélethozatalig.

Az államok közötti erőszaktilalmat ugyanakkor a második világháború óta számtalanszor eltemették, csak hogy újult erővel támadjon fel,¹⁴³ és a nemzetközi közösség reakciója megerősítette, hogy még Oroszország politikai szövetségesei sem kívánnak a klasszikus nemzetközi jog korszakába visszalépni. Mindössze három állam, Kuba, Szíria, és Venezuela ismerték el az orosz támadás jogszerűségét,¹⁴⁴ ezzel szemben az ENSZ Közgyűlés különleges ülészakán elfogadott határozat elítélte „az Orosz Föderáció Ukrajna ellen elkövetett agresszióját, amely megsértette az Alapokmány 2. cikk (4.) bekezdését” és hangsúlyozta, hogy „az Orosz Föderáció olyan szintű katonai műveletet hajt végre Ukrajna szuverén területén belül, amelyet a nemzetközi közösség Európában évtizedek óta nem látott”.¹⁴⁵

Oroszország tehát megsértette az államközi erőszak szabályát, amely a nemzetközi jog *jus cogens*, feltétlen alkalmazást igénylő szabálya. Ebben a helyzetben valamennyi állam kötelessége, hogy együttműködjön az ilyen súlyos jogsértés megszüntetése érdekében jogszerű módon.¹⁴⁶ Mivel Ukrajna támogatása nem ellentétes a semlegesség szabályrendszerével, ezért ez egy lehetséges módja az orosz agresszió felszámolásának. Ugyanakkor, amennyiben a támogatás mértéke eléri a harcokban való lényeges közreműködés szintjét, a támogatást nyújtó államot hadviselő félnek kell tekinteni. Ez azonban mindössze annyit jelent, hogy immár az érintett állam kollektív önvédelmet gyakorol egy fegyveres agresszió áldozatának megsegítésére.

Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) (2022. március 16). Provisional Measures Order, 81.§. Bár ezt a nemzetközi jogrend további erodálódásának jelének is lehetne tekinteni, de 41 ország közös nyilatkozatban üdvözölte a bírósági eljárást és tett hitet egy szabályokon alapuló nemzetközi rend mellett. <https://www.gov.uk/government/news/ukraine-joint-statement-on-ukraines-application-against-russia-before-the-international-court-of-justice> (2022.05.25.)

¹⁴³ David M. Wippman: The Nine Lives of Article 2(4). *Minnesota Journal of International Law* 2007. 16. sz. 387-406. o.

¹⁴⁴ Alonso Gurmendi *Dunkelberg*: State Reactions to Russian Invasion of Ukraine. *Opinio Juris*. <http://opiniojuris.org/wp-content/uploads/State-Reactions-to-Russian-Invasion-of-Ukraine.pdf> (2022.04.12.)

¹⁴⁵ UNGA Eleventh Emergency Special Session: Aggression against Ukraine. UNGA Res ES-11/1. UN Doc A/RES/ES-11/1. (2022.03.18.) Csak Belarusz, Eritrea, Észak-Korea, Szíria és az Orosz Föderáció szavaztak a határozat elfogadása ellen.

¹⁴⁶ Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001. UN Doc. A/56/10. 41. cikk (1). bek.

© Hoffmann Tamás

MTA Law Working Papers

**Kiadó: Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági
Kutatóhely**

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Mezei Kitti, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515